

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 3.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.3.4>

УДК 369.5

З. Я. Шацька,

д. е. н., доцент, доцент кафедри смарт-економіки,

Київський національний університет технологій та дизайну

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1600-1481>

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ПРОВІДНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Z. Shatskaya,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Smart Economics,

Kyiv National University of Technologies and Design

EXPERIENCE IN ORGANIZING THE NON-STATE PENSION SECURITY SYSTEM IN LEADING COUNTRIES OF THE WORLD

В статті розглянуто досвід організації системи недержавного пенсійного забезпечення в провідних країнах світу. З'ясовано, що провідні країни світу стикаються з проблемами організації системи пенсійного забезпечення, що спричинено в першу чергу, стрімким старінням населення. Визначено чинники, що впливають на уповільнення розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення, з чим також стикається і Україна. З'ясовано, що для порівняння діючих пенсійних систем світу застосовується

Глобальний пенсійний індекс (Global Pension Index), за яким досліджується пенсійні системи 48 країн світу. Визначено, що світові пенсійні системи за Глобальним пенсійним індексом поділено на 4 категорії: першокласна та надійна система пенсійного доходу, яка забезпечує хороші переваги, є стійкою та має високий рівень цілісності; система, яка має надійну структуру, з багатьма хорошими функціями, але має деякі області для вдосконалення, які відрізняють її від системи; система, яка має деякі хороші характеристики, але також має серйозні ризики та/або недоліки, які слід усунути; система, яка має деякі бажані характеристики, але також має серйозні недоліки. Узагальнено провідні країни світу, що мають першокласну та надійну систему пенсійного доходу за 2023-2024 р.р., до яких віднесено: Нідерланди, Ісландія, Данія, Ізраїль, Австралія, Фінляндія, Сінгапур, Норвегія. Визначено, що в провідних країнах світу найбільш розповсюдженими є американська, японська і чилійська моделі. Досліджено особливості пенсійних систем у таких провідних країн світу, як: США, Ізраїль, Великобританія, Франція, Китай. З'ясовано основні особливості моделей пенсійних систем світу, якими визнано: диверсифікація джерел фінансування; державне регулювання та нагляд; стимулювання участі населення; розвиток фінансових ринків; гнучкість та адаптивність.

The article reviews the experience of organizing a non-state pension system in leading countries of the world. It is found that leading countries of the world are facing problems in organizing a pension system, which is caused primarily by the rapid aging of the population. The factors influencing the slowdown in the development of the non-state pension system, which Ukraine also faces, are identified. It is found that the Global Pension Index is used to compare existing pension systems in the world, which studies the pension systems of 48 countries of the world. It is determined that world pension systems according to the Global Pension Index are divided into 4 categories: a first-class and reliable pension income system that provides good benefits, is stable and has a high level of

integrity; a system that has a reliable structure, with many good functions, but has some areas for improvement that distinguish it from the system; a system that has some good characteristics, but also has serious risks and/or shortcomings that should be eliminated; a system that has some desirable characteristics but also has serious drawbacks. The leading countries of the world that have a first-class and reliable pension income system for 2023-2024 are summarized, which include: the Netherlands, Iceland, Denmark, Israel, Australia, Finland, Singapore, Norway. It was determined that the American, Japanese and Chilean models are the most common in the leading countries of the world. The features of pension systems in such leading countries of the world as: the USA. Israel, Great Britain, France, China are studied. The main features of the models of pension systems in the world are identified, which are recognized as: diversification of funding sources; state regulation and supervision; stimulation of population participation; development of financial markets; flexibility and adaptability.

Ключові слова: пенсія; державне пенсійне забезпечення; недержавне пенсійне забезпечення; система недержавного пенсійного забезпечення; глобальний пенсійний індекс; моделі пенсійних систем.

Keywords: pension; state pension; non-state pension; non-state pension system; global pension index; pension system models.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Кожна країна світу стикається з проблемами гідного пенсійного забезпечення для громадян, старших за 60 років. Стрімке старіння населення, яке за даними Інституту Mercer CFA, у 2024 році призвело до того, що у світі людей у віці 65 років і старше стало більше, ніж дітей до п'яти років. Якщо старіння населення буде продовжуватися в такому ж темпі, то до 2080 року у світі пенсіонерів буде більше, ніж людей молодших за 18 років [6]. Зазначена тенденція створює додаткові фінансово-економічні навантаження на державний бюджет кожної

країни світу, у тому числі і в Україні, вимагаючи удосконалення пенсійних систем для підвищення їх ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З проблемами організації системи недержавного пенсійного забезпечення стикається кожна країна світу, адже зі стрімким зростанням кількості людей похилого віку пенсійна система потребує збільшення рівня державного та недержавного фінансування. Вивченню особливостей організації пенсійних систем в провідних країнах світу присвячено праці таких вітчизняних науковців, як: Горбунова О. А., Дем'янчук О. І., Криклій А. В., Мазниченко Т. В. та багато інших. Однак, під впливом динамічних економічних та соціальних змін діюча система державного та недержавного пенсійного забезпечення в країні потребує постійного перегляду та удосконалення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є вивчення досвіду організації системи недержавного пенсійного забезпечення в провідних країнах світу та визначення можливостей його імплементації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На сьогоднішній день рівень пенсії в Україні є найменшим в Європі. Громадяни старше 60 років отримують в середньому 100 доларів пенсії [4]. Підвищення рівня пенсійного забезпечення в Україні спричиняє додаткові навантаження на систему державного пенсійного забезпечення. Незважаючи на те, що в Україні запроваджена трирівнева система пенсійного забезпечення, яка складається з солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та системи недержавного пенсійного забезпечення, система недержавного пенсійного забезпечення розвивається дуже повільно. Такий темп розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення спричинено впливом таких чинників:

- значний рівень інфляції в державі;
- відсутність послідовного проведення пенсійної реформи;

- відсутність високого рівня довіри серед населення до послуг системи пенсійного накопичення;
- низький рівень доходів громадян, що знижує можливість накопичувати фінансові ресурси;
- порівняно низький розвиток фондового ринку, що безпосередньо впливає на можливість недержавних пенсійних фондів здійснювати ефективний захист вкладів учасників від знецінення;
- вузький сегмент здійснення інвестиційної діяльності, що стримує підвищення прибутковості пенсійних активів;
- відсутність державної фінансової підтримки;
- порівняно низький рівень фінансової грамотності населення, що впливає на низький рівень зацікавленості громадян в здійсненні довгострокових заощаджень [2].

Саме тому доцільним є вивчення досвіду організації системи недержавного пенсійного забезпечення в провідних країнах світу та імплементації її кращих практик для удосконалення діючої системи пенсійного забезпечення України.

Для порівняння світових пенсійних систем Інститутом Mercer CFA створено Глобальний пенсійний індекс (Global Pension Index), який дає можливість порівняння діючих пенсійних систем в 48 країнах, які представляють 65% населення світу [6]. Глобальний пенсійний індекс містить 50 показників, які згруповано за категоріями: адекватність (поточні вигоди), стійкість (майбутня життєздатність) і цілісність (регулювання).

Класифікація світових пенсійних систем за Глобальним пенсійним індексом за 2024 р. наведена в табл. 1

Світові пенсійні системи за Глобальним пенсійним індексом поділено на 4 категорії:

1. Першокласна та надійна система пенсійного доходу, яка забезпечує хороші переваги, є стійкою та має високий рівень цілісності.

Таблиця 1. Класифікація світових пенсійних систем за Глобальним пенсійним індексом за 2024 р.

Характеристика пенсійної системи	Назва країн	Індекс
Першокласна та надійна система пенсійного доходу, яка забезпечує хороші переваги, є стійкою та має високий рівень цілісності	Нідерланди, Ісландія, Данія, Ізраїль	> 80
	Сінгапур, Австралія, Фінляндія, Норвегія	75-80
Система, яка має надійну структуру, з багатьма хорошими функціями, але має деякі області для вдосконалення, які відрізняють її від системи (А-класова система)	Чилі, Швеція, Великобританія, Швейцарія, Уругвай, Нова Зеландія, Бельгія, Мексика, Канада, Ірландія Франція, Німеччина, Хорватія, Португалія	65-75
	ОАЕ, Казахстан, САР Гонконг, Іспанія, Колумбія, Саудівська Аравія, США	60-65
Система, яка має деякі хороші характеристики, але також має серйозні ризики та/або недоліки, які слід усунути; без цих покращень, її ефективність та/або довгострокова стійкість можуть бути під сумнівом	Польща, Китай, Малайзія, Бразилія, Ботсвана, Італія, Японія, Перу, В'єтнам, Тайвань, Австрія, Корея (Південна), Індонезія, Таїланд	50-60
Система, яка має деякі бажані характеристики, але також має серйозні недоліки та/або упущення, які необхідно усунути; без вдосконалення її ефективність і стійкість викликають сумніви	Південна Африка, Туреччина, Філіппіни, Аргентина, Індія	35-50

Джерело: складено автором за [6,7,8].

2. Система, яка має надійну структуру, з багатьма хорошими функціями, але має деякі області для вдосконалення, які відрізняють її від системи (А-класова система).

3. Система, яка має деякі хороші характеристики, але також має серйозні ризики та/або недоліки, які слід усунути; без цих покращень, її ефективність та/або довгострокова стійкість можуть бути під сумнівом.

4. Система, яка має деякі бажані характеристики, але також має серйозні недоліки та/або упущення, які необхідно усунути; без вдосконалення її ефективність і стійкість викликають сумніви.

Провідні країни світу, що мають першокласну та надійну систему пенсійного доходу за 2023-2024 р.р. представлено в табл. 2.

Таблиця 2. Провідні країни світу, що мають першокласну та надійну систему пенсійного доходу за 2023-2024 р.р.

Індекс	Назва країн	
	2023 р.	2024 р.
> 80	Нідерланди, Ісландія, Данія, Ізраїль	Нідерланди, Ісландія, Данія, Ізраїль
75-80	Австралія, Фінляндія, Сінгапур	Австралія, Фінляндія, Сінгапур, Норвегія

Джерело: складено автором за [6,7].

До провідних країн світу, що мають першокласну та надійну систему пенсійного доходу у 2024 р. вперше приєдналася Норвегія.

Найбільш поширеними пенсійними системами у світі є наступні моделі:

1. Американська модель – накопичувально-солідарна, яка складається із трьох рівнів: державне страхування за накопичувальною та розподільчою схемами, приватне страхування в межах різних пенсійних планів і у формі добровільних відрахувань, що здійснюється страховими компаніями та НПФ.

2. Японська модель – умовно накопичувальна, яка деюре – солідарна, а де-факто – накопичувальна, де держава виконує функції НПФ. Сучасна пенсійна система Японії має два основних рівні. Перший рівень – це базові пенсії, на які мають право всі мешканці країни, і які поділяються на пенсію через старість (за умови досягнення 65 років та наявності страхового стажу) або інвалідність і втрату годувальника. Додатково до базових наймані робітники одержують державні та професійні пенсії (другий рівень).

3. Чилійська модель – дворівнева та накопичувальна. Перший рівень – накопичувальний, формується за рахунок обов'язкових внесків (10%) до управляючої НПФ компанії, де робітник має іменний пенсійний рахунок. Другий рівень – страхування на випадок інвалідності або смерті годувальника. Пенсійний вік у Чилі настає в 60 років у жінок і в 65 років

– у чоловіків; достроковий вихід на пенсію – лише за умови достатніх накопичень [3].

Основні моделі пенсійної системи та країни, в яких вони запроваджені наведено в табл. 3

Таблиця 3. Пенсійні системи, які поширені в закордонних країнах

Назва моделі пенсійної системи	Країни
Американська модель	США, країни Латинської Америки, Португалія
Японська модель	Великобританія, Австралія, Північна Європа
Чилійська модель	Латинська Америка (Аргентина, Болівія, Мексика, Колумбія, Перу, Сальвадор та ін.)

Джерело: складено автором за [3].

Особливості пенсійних систем у провідних країнах світу узагальнено в табл. 4.

Таблиця 4. Особливості пенсійних систем провідних країн світу

Країна	Пенсійний вік, років	Середній розмір пенсії, доларів/місяць	Тип пенсійної системи	Унікальність пенсійної системи
США	67	1500	соціальна та корпоративна	пенсійні накопичення спершу інвестуються у фінансові інструменти, в тому числі акції, а потім йдуть на оплату пенсій
Ізраїль	60-62	1500	накопичувальна	наявність декількох видів пенсійних фондів
Великобританія	60-65	2000	державна та недержавна	з 2016 р. пенсіонери мають право отримувати тільки одну пенсію від держави, що становить максимум 155,65 фунта в тиждень
Франція	60-62	1070	державна та недержавна	якщо людина не має відповідного стажу, то їй виплачується пенсія «солідарності»
Китай	50-60	150	державна та недержавна	розмір пенсії залежить від рівня заробітної плати і місця проживання. Тому мешканці міст отримують значно вищу пенсію

Джерело: складено автором за [5,9].

В провідних країнах світу пенсійна система функціонує таким чином, що кожному дається право робити нефіксовані внески на рахунок своєї майбутньої пенсії. Кожен працездатний громадянин самостійно вирішує, яку суму він буде перераховувати, і як часто це робити. Адже в провідних країнах світу люди отримують таку заробітну плату, якої вистачає і на життя, і на заощадження, і на майбутню пенсію [5].

Основними особливостями моделей пенсійних систем світу є:

1. Диверсифікація джерел фінансування – поєднання обов’язкових і добровільних внесків, що сприяє фінансовій стабільності системи та мінімізує ризики для пенсіонерів.

2. Державне регулювання та нагляд – контроль за діяльністю недержавних пенсійних фондів та страхових компаній запобігає фінансовим зловживанням і забезпечує захист прав вкладників.

3. Стимулювання участі населення – у провідних країнах світу для залучення громадян до недержавного пенсійного страхування застосовуються податкові пільги, субсидії та інші механізми.

4. Розвиток фінансових ринків – ефективне інвестування пенсійних коштів у різні активи (акції, облігації, нерухомість) дозволяє зберігати і примножувати пенсійні накопичення громадян.

5. Гнучкість та адаптивність – у розвинених країнах система недержавного пенсійного забезпечення постійно вдосконалюється відповідно до демографічних змін, економічних криз та інших викликів.

Кожна країна світу стикається з проблемою вибору оптимальної моделі пенсійної системи. Формування сучасної оптимальної моделі пенсійного забезпечення є одним з основних завдань соціальної політики європейських країн [1].

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Досвід провідних країн світу у сфері недержавного пенсійного забезпечення свідчить про ефективність багаторівневих пенсійних систем, які поєднують державне, корпоративне та індивідуальне накопичення.

Запозичення цього досвіду та адаптація його кращих практик у організацію пенсійної системи України дозволить підвищити ефективність державного та недержавного пенсійного забезпечення, забезпечити стабільність виплат та покращити добробут майбутніх пенсіонерів.

Література

1. Горбунова О. А. Європейський досвід організації пенсійного забезпечення. *Сучасний рух науки* : тези доп. VIII міжнародної науково-практичної інтернет конференції, 3-4 жовтня 2019 р. Дніпро, 2019. С. 441-445.
2. Дем'янчук О. І. Сутність та сучасний стан розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2021. № 23. С. 55-61.
3. Криклій А. В. Зарубіжний досвід функціонування недержавних пенсійних фондів та можливості його застосування в Україні. *Економічний часопис XXI*. 2013. 1-2(2). С.34-37. URL: [http://jnas.nbu.gov.ua/j-pdf/ecchado_2013_1-2\(2\)__13.pdf](http://jnas.nbu.gov.ua/j-pdf/ecchado_2013_1-2(2)__13.pdf)
4. Мазниченко Т. Накопичувальна пенсія та недержавні пенсійні фонди: плюси та мінуси від експертів. *Informator.ua*. 2023. URL: <https://informator.ua/uk/nakopichuvalna-pensiya-i-nederzhavni-pensiyni-fondi-plyusi-ta-minusi-vid-ekspertiv>
5. Цікаві факти про пенсійні системи в різних країнах світу. *Ділові новини*. 2016. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-interesnye-fakty-o-pensionnyx-sistemax-v-raznyx-stranax-mira>.
6. Mercer CFA Institute Global Pension Index 2024. *Research & Policy Center*. 2024. URL: <https://rpc.cfainstitute.org/research/reports/2024/mercer-cfa-institute-global-pension-index-2024>
7. Mercer CFA Institute Global Pension Index 2023. *Research & Policy Center*. 2024. URL: <https://rpc.cfainstitute.org/sites/default/files/-/media/documents/article/industry-research/mercer-cfa-insitute-global-pension-index-2023.pdf>

8. Pension Savings: The Real Return. 2022. URL: <https://betterfinance.eu/wpcontent/uploads/SUMMARY-BOOKLET-The-Real-Return-Long-Term-PensionSavings-Report-2022-Edition.pdf> (дата звернення 11.03.2024).

9. Ren R. Comparative studies on pension funds: a global perspective. *Atlantis Press*. 2022. № 1. P. 274-280.

References

1. Horbunova, O.A. (2019), “European experience in organizing pension provision”, *Suchasnyj rukh nauky : tezy dop. VIII mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet konferentsii* [Modern scientific movement: Proceedings of the VIII International Economic Conference], Dnipro, Ukraine, pp. 441-445.

2. Dem'ianchuk, O.I. (2021), “The essence and current state of development of non-state pension funds in Ukraine”, *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiia»*, vol. 23, pp. 55-61.

3. Kryklii, A.V. (2013), “Foreign experience in the functioning of non-state pension funds and the possibilities of its application in Ukraine”, *Ekonomichnyj chasopys XXI*, vol. 1-2(2), pp. 34-37, available at: [http://jnas.nbu.gov.ua/j-pdf/ecchado_2013_1-2\(2\)__13.pdf](http://jnas.nbu.gov.ua/j-pdf/ecchado_2013_1-2(2)__13.pdf) (Accessed 13 March 2025).

4. Maznychenko, T. (2023) “Funded pension and non-state pension funds: pros and cons from experts”. *Informator.ua*, available at: <https://informator.ua/uk/nakopichuvalna-pensiya-i-nederzhavni-pensiyni-fondy-plyusi-ta-minusi-vid-ekspertiv> (Accessed 13 March 2025).

5. Dilovi novyny (2016), “Interesting facts about pension systems in different countries of the world”, available at: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-interesnye-fakty-o-pensionnyx-sistemax-v-raznyx-stranax-mira> (Accessed 13 March 2025).

6. Research & Policy Center (2024), “Mercer CFA Institute Global Pension Index”, available at: <https://rpc.cfainstitute.org/research/reports/2024/mercercfa-institute-global-pension-index-2024> (Accessed 13 March 2025).

7. Research & Policy Center (2023), “Mercer CFA Institute Global Pension Index”, available at: <https://rpc.cfainstitute.org/sites/default/files/-/media/documents/article/industry-research/mercercfa-insitute-global-pension-index-2023.pdf> (Accessed 13 March 2025).

8. Pension Savings (2022), “Pension Savings: The Real Return”, available at: <https://betterfinance.eu/wpcontent/uploads/SUMMARY-BOOKLET-The-Real-Return-Long-Term-PensionSavings-Report-2022-Edition.pdf> (Accessed 13 March 2025).

9. Ren, R. (2022), “Comparative studies on pension funds: a global perspective”, *Atlantis Press*, vol. 1, pp. 274-280.

Стаття надійшла до редакції 13.03.2025 р.